

Put progresivne ljevice u BiH

BOLJE DRUŠTVO.

Lijevi redosljed

Autor: prof. dr Nerzuk Ćurak

BOLJE DRUŠTVO.

Lijevi redosljed

Izdavač: Forum Lijeve Inicijative, Kemala
Kapetanovića 17, 71 000 Sarajevo, Bosna i
Hercegovina.

Urednica: Emina Abrahamsdotter
Autor: prof. dr Nerzuk Ćurak
DTP: Jasna Talović
Datum: januara, 2016.

Kroz seriju seminara pod nazivom «Put progresivne ljevice u BiH» ima za cilj dati stvaralački doprinos obnovi, preobražaju i razvoju socijaldemokratske političke misli i djelovanju kroz razgovor, kritička promišljanja i razmjenu mišljenja svih relevantnih društvenih aktera. Želimo kroz otvoren i konstruktivan dijalog definisati političko-ideološki okvir za progresivno djelovanje ljevice iznalaženjem rješenja za goruće probleme i izazove sa kojima se susreću radnici i radnice, a koji stvaraju sve veće nejednakosti, podijeljenost, siromaštvo i društvenu isključenost. Posvećeni smo oblikovanju modernih i razvojnih javnih politika u oblastima ekonomije i rada zasnovanih na jačanju ekonomske demokratije, dostojanstvenim platama i uslovima rada i radničkoj participaciji.

Posjeti nas: www.radnici.ba

Sadržaj

Granična crta između kapitala i rada _____	3
SAD je društvo visokih nejednakosti i siromaštva _____	4
Distribucija bogastva za opće dobro svih _____	5
Nejednakost nije prirodna _____	6
Politika i sindikat za radničke interese _____	7
A da li radnici istinski žele socijalnu pravdu? _____	7
Pa čemu onda avangarda? _____	8

Granična crta

između kapitala i rada

„Ta shizofrenija je globalno najjasnije institucionalizirana duž granične crte između kapitala i rada. Dok su kapital i vlasnici kapitala mobilni diljem svijeta, isto se pravo za radnike diljem svijeta putem međunarodnog saveza nacionalnog protekcionizma nacionalno ograničava kao „najprirodnija“ stvar na svijetu. Danas se smatra posve samorazumljivim da su kapitalu i njegovim vlasnicima sve granice otvorene, dok radnici, koji bi trebali u drugim zemljama unovčiti svoj radni i obrazovni kapital, koji traže svoj „investicijski uspjeh“, uglavnom se tretiraju kao „azilanti“, kao „ekonomski bjegunci“, koje se kriminalizira i uz pomoć policije, odnosno vojnim sredstvima, sprečava da svoj ljudski kapital unovče na upravo takav način, bez granica. Ta shizofrenija pojačava se još tako što se u slučaju da nekoj zemlji nedostaje radnika s nekom određenom kvalifikacijom, izdaju radne dozvole ili je inozemno iskustvo pretpostavka za više položaje.“ (U. Beck)

Knjiga Richarda Wilkinsona i Kate Pickett *Jednakost. Zašto su društva veće jednakosti bolja* prevedena je na naš jezik čime su intelektualni uvjeti za debatu o jednom od najvažnijih političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih pitanja sveukupne ljudske povijesti dodatno prošireni i pooštreni i u našoj sredini, opterećenoj logikom nejednakosti kao iritirajućom karikom našeg barbarskog kapitalizma. Ovo poticajno štivo ohrabrujući je teorijski alat za konstituciju javnih politika koje preferiraju odgovorni razvoj javnog dobra nauštrb neoliberalne pohlepe koja u centar svijeta stavlja bijesnu Hobsovu životinju oslobođenu suosjećanja za ponižene, siromašne, getoizirane, sve one kojima je dostupnost kapitala svedena na najnižu razinu ili koji uopće nisu u mogućnosti da konstituiraju bilo kakav kapital.

Knjiga je metodološki i sadržajni novum. Autori su već kroz naslov rukopisa izašli sa aksiomatskim stavom, dakle sa tvrdnjom da su društva veće jednakosti bolja društva a zatim su kroz obilje empirijskih podataka branili svoje uvjerenje zašto su ta društva naprednija, progresivnija, uspješnija,

humanija i empatičnija od društava zasnovanih na nejednakosti, velikom jazu između bogatih i siromašnih, potlačenosti žena, nepravednoj raspodjeli i razarajućim implikacijama takve raspodjele.

Tvrdeći unaprijed da su društva veće jednakosti bolja društva, autori su pred sebe postavili nimalo lagan zadatak: da bez ideološke arbitrarnosti, kroz izvođenje dokaza zasnovanih na provjerljivim empirijskim podacima, kroz statistička ukrštanja 10 ključnih indikatora međunarodnog indeksa zdravstvenih i društvenih problema a uz korištenje relevantnih i općeprihvaćenih metoda interpretacije nejednakosti, uvjere čitaoce da postoji visoka stopa korelacije između kvaliteta života i stupnja jednakosti, odnosno nejednakosti u promatranim i analiziranim društvima.

A društva koja su primarno promatrana i analizirana, pripadaju prvom rangu demokratskih društava sa visokim koeficijentom indeksa ljudskog razvoja UN-a koji uključuje ne samo dohodak per capita već i druge važne kriterije kao što su obrazovanje, socijalna i zdravstvena politika. Dakle, visoko razvijene zemlje transatlantske protestanske kulture, azijske države snažnog ekonomskog razvoja višedecenijskog trajanja, skandinavske zemlje, države prvog prstena Evropske Unije, uz uključujući reper i nekih drugih država Trećeg svijeta i zemalja u razvoju, poslužile su kao istraživačka platforma za kritiku nejednakosti prihoda i šansi i afirmaciju društava koja se trude vršiti pravedniju raspodjelu nacionalnog bogatstva.

Istražujući očekivani životni vijek, maljotjetničke porode, pretilost, mentalne bolesti, ubistva, stopu zatvorskih kazni, nepovjerenje, društvenu mobilnost, obrazovanje i stopu smrtnosti novorođenčadi, kao relevantne internacionalne indikatore preko kojih je moguće vršiti komparaciju stanja u promatranim društvima, autori su, uz obilje grafikona, utvrdili da između stope nejednakosti i pomenutih indikatora postoji visok nivo korelacije na sljedeći način: što je klasna, rasna ili druga relevantna stratifikacija izraženija, posljedice po društvo su pogubnije, pri čemu visoka stopa društvene nejednakosti utiče na

kvalitet zdravlja, zdravstvenih usluga, obrazovanja itd. ali na uzročno-polsjedičan način: ne samo da trpe ugrožene grupe, već se posljedice nejednakosti šire na cjelinu društva pa tako imamo ovaj obrazac: iako najbogatiji slojevi društva mogu sebi priskrbiti najbolju zdravstvenu zaštitu ta zdravstvena zaštita generalno je slabija od zdravstvenih usluga u društvu veće jednakosti. Tako je i sa obrazovanjem.

SAD je društvo visokih nejednakosti i siromaštva

Ne trebaju nas stoga iznenaditi podaci da je stepen nejednakosti puno izraženiji u SAD-u kao društvu koje je napustilo egalitarnu filozofiju nastanka američke nacije (o čemu je Tokvil sjajno pisao u svom ultimativnom djelu O demokratiji u Americi) nego u skandinavskim zemljama koje zajedno sa Japanom i dalje imaju najmanju stopu nejednakosti i visok nivo demokratske participacije kao pozitivnu vrijednost izražene jednakosti. Skandinavske zemlje imaju najmanji procenat najbogatijih među promatranim zemljama i istovremeno najmanju stopu razlike u prihodima između najbogatijih i najsiromašnijih.

Mnoge zbuni činjenica da je Japan u vrhu egalitarnosti, imajući u vidu stalešku izdiferenciranost, tradicijsku militarističku kulturu, ne baš ravnopravnu poziciju žene, no neki tradicijski okidači nejednakosti prevladani su vanjskim korektivnim faktorom koji je nakon poraza Japana u Drugom svjetskom ratu uticao na razvoj demilitarizirajuće kulture sa visokom radnom i poslovnom etikom. To je autore istraživanja vodilo ka zaključku da se nejednakost može smanjiti i snaženjem ekonomije mira koja uz pravedne zahvate iz bruto prihoda distribuira bogatstvo u korist javnog dobra a u međunarodnoj politici insistira na redukciji svih onih faktora koji u globalnoj areni podižu nivo nejednakosti kao što je npr. odnos prema smanjenju ugljičnih dioksida: što je zemlja iznutra jednakija njene vanjske politike su manje ratoborne i manje egoistične.

Distribucija bogastva za opće dobro svih

Jedan od najvažnijih nalaza ovog istraživanja odnosi se na iskristalizirani stav autora knjige o jednakosti, zasnovan na analizi činjenica vezanih za životni vijek a koja upućuju da je umjesto iracionalnog bogaćenja pojedinaca važnija distribucija bogatstva za opće dobro, što ide i u korist bogatih pojedinaca u svim kompariranim društvima. Naime, autori su utvrdili da “stopa očekivanog životnog vijeka u odnosu na bruto društveni proizvod po glavi stanovnika” nije jednako ovisna u svakoj fazi razvoja države. “U siromašnim zemljama očekivani životni vijek naglo se povećava u ranim fazama ekonomskog razvoja, da bi onda, počinjući sa zemljama sa srednjim dohotkom, ovo poboljšanje počelo opadati. Porast životnog standarda i sve veće bogatstvo zemalja dovodi do slabljenja veze između očekivanog ekonomskog razvoja i očekivanog životnog vijeka. Ta veza naposljetku nestaje u potpunosti, pokazujući nam da dodatno obogaćivanje već bogatih zemalja uopće ne doprinosi produživanju očekivanog životnog vijeka.” (Wilkinson i Pickett: 16)

Ako je već tako, a autori su utvrdili da jeste, čemu skrivanje novca u poreskim oazama, čemu promocija najbogatijih kao ključne medijske i kulturne vrijednosti našeg globaliziranog, medijskog društva spektakla. Naročito kada se ima u vidu da je većina tog bogatstva patrimonijalne, dakle, nasljedničke a ne zarađene prirode, kako je to utvrdio francuski ekonomist Thomas Piketty u važnoj knjizi o historiji ekonomske nejednakosti Kapital u dvadeset prvom stoljeću. (Piketty: 267-304)

No, borba za jednakost šansi, pristupa, mogućnosti i mnogo šire, borba je za izgradnju društva u kojemu će se radikalna nejednakost (koncentracija enormnog bogatstva Zemlje u rukama male skupine povlaštenih) smatrati bolešću koja se mora izliječiti. Kako? Afirmacijom jednakosti u slobodnom, demokratskom,

liberalnom društvu, s onu stranu sovjetskog, korejskog ili kineskog egalitarizma, ali sa kriterijima izgradnje društva koje se asimptotski približava povećanju jednakosti u najbitnijim sferama za čovjeka kao što su zdravlje, politika, obrazovanje, kultura...

Autori u tom kontekstu zagovaraju transformaciju društava bez revolucije i nasilnih metoda afirmirajući stav da je “društvenom pokretu za veću jednakost potreban jasno zacrtan pravac i jasan stav o tome kako ćemo ostvariti potrebne ekonomske i društvene promjene... Često se može čuti da je veća jednakost nemoguća jer ljudi nisu jednaki. No, to je zabuna: jednakost ne znači da smo svi isti. Ljudi nisu postali isti kada je princip jednakosti ozakonjen.

Niti je tačno da smanjivanje nejednakosti – kao što se često tvrdi - znači spuštanje standarda ili sravnjivanje svega na sveopću osrednjost. Bogatstvo, ono naslijeđeno, loš je pokazatelj stvarnih zasluga - stoga i izjava Georga Bernarda Shawa da: ‘istinske zasluge mogu doći do izražaja samo ako postoji novčana jednakost.’ Možda je upravo zato osobito prikladno da se Nobelova nagrada dodjeljuje u Švedskoj.” (Wilkinson i Pickett: 242-243)

Iz navedenog citata jasno je kuda smjeraju autori, očito ljudski uznemireni globalnom deegalitizacijom i rastom nejednakosti koja se na horizontu čovječanstva pokazuje kao krucijalni izazov za naš prelazak iz svijeta vukova u svijet republikanskog, demokratskog mira u kojemu će kreativna i stvaralačka snaga ljudi ujedinenih oko dobrobiti za sve, pobijediti ljudsku individualnu, grupnu ili stalešku pohlepu.

Na kraju krajeva, zašto prošlost nejednakosti ne bi bilo moguće transformirati u budućnost jednakosti? Pa mi smo kao ljudska zajednica napredovali tokom svog putovanja kroz poljanu historije: ubrzali smo razvoj besplatnog obrazovanja, zdravstvenih usluga, kreirali smo na fonu zahtjeva za pravdom kolektivne ugovore u većini razvijenih demokratskih zemalja, zabranili smo rasnu diskriminaciju, proširili pravo

glasa, razvijamo rodnu ravnopravnost, više ili manje uspješno smanjujemo totalitarizam. Napredovali smo kao biološki entitet obdaren razumom. Ali i dalje smo skloni onoj tamnoj požudi da ponizimo drugog ili da imamo više nego drugi. Mudri Aristotel kaže: "Najveće nepravde ljudi čine zbog želje da prevaziđu druge, a ne zbog potrebe. Ljudi ne postaju tirani zato da im ne bi bilo hladno." (Politika, 1267a)

Konzumerizam je tu želju prevladavanja drugog i površne samodopadljivosti doveo do ushićenja, pa iako je omogućio pojavnu egalitarizaciju niže srednje klase, postao je i rodno mjesto nove nejednakosti: kupujući arsenale beskorisnog dodatno bogatimo najbogatije. U želji da budu priznati veliki broj ljudi napustio je Dekartov nalog: mislim dakle jesam prevodeći ga u nalog multinacionalnih kompanija: kupujem, dakle jesam. Kupujemo struju, vodu, mobilne frekvencije – kupujemo sve što je naše jer smo poraženi historijskim neuspjehom ideje egalitarizma u formi ruskog i svakog drugog komunizma, pa smo uvjereni da je rasprodaja svega i potpuna deregulacija vrhunac ekonomskog smisla.

Ali kada bi smanjili ekonomsku nejednakost, primjera radi, kada bi u SAD-u došlo do smanjivanja nejednakosti na nivo zemalja koje imaju najniži stepen nejednakosti a to su Japan, Norveška, Švedska i Finska procenat stanovnika SAD-a koji bi osjećali da mogu vjerovati drugim ljudima porastao bi za 75% (Wilkinson i Pickett :276), što bi posljedično dovelo do poboljšanja kvalitete zajedničkog života, jer upravo je povjerenje karika koja nedostaje u smanjenu nejednakosti. Nije slučajno da relevantna istraživanja pokazuju da povjerenje među građanima leži na najvećem nivou u skandinavskim zemljama.

Ljudi vjeruju da će ih policija štiti, da birokratija ne odlučuje na osnovu poznanstava i da političari nisu korumpirani. Prema istraživanju World Values Survey za period 1981-2008 Norveška je bila na vrhu liste zemalja po visini povjerenja. Poslije nje su bili

Švedska, Danska i Finska. Nejednakost je najmanja tamo gdje je najveće povjerenje. Te zemlje imaju i najveću finansijsku kontribuciju u međunarodnim socijalnim, ekonomskim i kulturnim projektima. Razumijevanje planete Zemlje kao zajedničkog doma je puno izraženije nego u bijesnim društvima etničke, rasne, klasne ili bilo koje druge opresije.

Nejednakost nije prirodna

Rezultati do kojih su došli Richard Wilkinson i Kate Pickett ohrabruju nas da ne prihvatamo nejednakost kao stvar u svijetu, kao sasvim prirodnu stvar, već da se snažno angažiramo u promociji vrijednosti jednog novog društvenog pokreta koji će tražiti saveznike među aktivistima i intelektualcima lijevog i liberalnolijevega spektra, među strankama koje su spremne boriti se za društvo slobode i socijalne pravde, među neprofitnim organizacijama koje mogu snažno doprinijeti ekonomiji mira i alternativnom razvoju društva o čemu autori navode sijaset pozitivnih primjera. (Wilkinson i Pickett: 259-261)

Ne možemo se miriti sa bogaćenjem bankara kao da je naš novac njihovo nasljedstvo; ne možemo se pomiriti sa idejom da obični ljudi plaćaju neuspjehe finansijske pohlepe bankara, osiguravajućih društava i raznih oligarha.

Na to nemirenje nas pozivaju autori ove knjige, obećavajući da će permanentno istraživati i objavljivati posljedice nejednakosti u ekonomskoj i drugim sferama društva. Međutim, iako njihova analiza primarno upućuje na jasno indiciranje kriterija nejednakosti u ekonomskoj sferi, Wilkinson i Pickett nam jasno poručuju da je borba za jednakost političko pitanje par excellence, jer "nemoguće je da vlade ne utiču na razlike u prihodima." (Wilkinson i Pickett: 278)

Politika i sindikat za radničke interese

Dakle, politika je polje moguće promjene u smjeru pravednijeg ljudskog društva. Ali politika shvaćena ne samo kao izmješteni instrument moći političkog subjekta na vlasti nego javno vlasništvo svih političkih i nepolitičkih aktera gdje se i sindikat javlja kao prevažno polje borbe. No, u borbi za jednakost ne treba nam sindikat lobističkog, moderatorskog ili rentijerskog usmjerenja već nam treba sindikat koji će zbiljski raditi na boljem društvu, onom društvu u kojem će biti moguće radničko vlasništvo. Takav sindikat izostaje,

izostao je kao subjekt otpora kada je društvena svojina podržavljena, tačnije privatizirana od skupine onih koji su u ratu mogli donositi vanredne mjere pa je proces denacionalizacije i deproleterizacije vlasništva završio tako što je društvena svojina titulirana ratom kao državna imovina postala pretežito vlasništvo etnopoduzetnika.

Treba nam bolji sindikat svugdje a naročito u zonama nejednakosti, u zonama četvrtog svijeta (M. Castells) koji se kao gora reprezentacija bijede od trećeg svijeta, prostire geografijama i juga i sjevera - od njuorških pločnika - tih domova beskućnika, preko brazilskih favela, azijskih i afričkih slamova, sve do bosanske bijede koja živi u jednoj od 20 najsiromašnijih zemalja svijeta.

Potreban nam je sindikat koji će biti sposoban zaštititi sadašnje i buduće radničko vlasništvo, kako ga radnici ne bi morali ponovo prodati vanjskim dioničarima. (Wilkinson i Pickett: 268) Takva preduzeća sigurno mogu biti moralnija od onih zasnovanih samo na profitu; tako će se reducirati ekonomija nejednakosti. Ali treba vjerovati u mogućnost promjene, jer bolje društvo neće se desiti automatski. (Wilkinson i Pickett: 279) Šta je bolje društvo? To je ono društvo

u kojemu su sloboda i jednakost nadopunjujući pojmovi, gdje je sadržaj tih emancipatorskih pojmova komplementaran. Pozivajući se na socijalnog filozofa Leonarda Hobhousea, "koji je vjerovao da sloboda na svim poljima ovisi o jednakosti - zakonskoj jednakosti, jednakosti prilika, jednakosti prilika za dobijanje tendera" (Wilkinson i Pickett: 271) autori snažno plediraju za radničko vlasništvo kao onaj oblik ekonomske demokratije koji će kroz procese odlučivanja - glas u upravnim odborima kompanija naprimjer, smanjiti nivo ljudske pohlepe koja je tako snažno izražena kroz famozne bonuse upravljačkih elita.

A da li radnici istinski žele socijalnu pravdu?

Nadam se da i sami autori ne precjenjuju kvalitet radničkog ljudstva. Možda je i njih tokom istraživanja "zarazio" skandinavski model radničke participacije. Meni kao upozorenje zvoni misao jednog brazilskog politologa i franjevca koji je, razočaran izostankom socijalne pravde u Brazilu, prije nekoliko godina kazao da, parafraziram, siromašni, nažalost, ne žele socijalnu pravdu. Oni samo žele biti bogati. Ufam se da nije u pravu, mada su znakovi i u našem društvu krajnje deprimirajući glede klasne svijesti. Ali, baš zato vrijedi se boriti, vrijedi povećati nadu, transformirati korak po korak kulturu siromašnih i što je još važnije, raditi na obuhvatnoj promjeni kulture viškova.

"Nije u pitanju zahtjev za novim sistemom vrijednosti koji bi prinudio svjetsku većinu da se stidi zbog svojih tradicionalnih umjerenih potrošačkih navika, već poziv za uvođenje novog sistema vrijednosti koji bi prisilio bogate da se osjećaju postidjeni i nedostojni zbog svojih pretjeranih potrošačkih navika, kao i da uoče još veće prostaštvo stajanja na ramenima drugih ljudi kako bi se te potrošačke navike ostvarile." (Lumis u Sachss, 54-55)

Pa čemu onda avangarda?

Gdje je BiH u ovoj globalnoj priči o jednakosti i nejednakosti? Rat je mjesto inicijacije nove klase koja je, koristeći religiju kao pozadinsku ideologiju, konstituirala novi sistem vrijednosti zasnovan na ekonomskoj i vrijednosnoj afirmaciji te zakonskoj legitimaciji i legalizaciji bogatstva stečenog nemoralnom neoliberalnom agregacijom fiktivnog novca boraca sa tzv. bankovnih knjižica, uništavajući usput ideju rada svodeći rad na trgovinu, rentijerstvo i konzumerizam.

Tako je na zalazu bivšeg režima započeo proces deegalitizacije društva pa je došlo do cvjetanja nejednakosti i komunističkonacionalističkog razvlašćivanja radničkog samoupravljanja, danas je nejednakost poprimila epske razmjere, a sloj bogatih čije je bogatstvo zasnovano na kulturi etnoreligijske odanosti, nepotizmu i širokoj klijentelističkoj mreži živi svoj svakodnevni život odvojen od svakodnevice njihovih podanika.

Nažalost lijevi pokret nije imao odgovor na nedostojne prakse uništavanja radničkog vlasništva pa je ideologija etniciteta i religijskog nacionalizma trijumfirala nad ideologijom rada. Manevarski prostor za djelovanje je sužen ali aktivistička snaga ljevice mora se transformirati iz pristajanja na etnoideologijske debate u kojima uvijek gubi, na novi referentni okvir zasnovan na ideji socijalne pravde. Bez utopijske svijesti sve će ostati tragično isto. A utopijska svijest je nepristajanje na zbilju, jasno konotiranje svog političkog stava koji zahtijeva programski konflikt sa ideologijama retradicionalizma i proizvodnje paralelnih etnoreligijskih društava.

Taj nužni idejni konflikt izostaje a emancipatorska energija lijevih društvenih pokreta biva poražena od konzervativnih, krajnje rigidnih ideologija krvi i tla. Veterani rata, od kojih su mnogi po socijalnoj liniji,

prirodni saveznici ljevice, snažni su agitator etničkih ideologija, stranaka i netransparentnih grupa moći. Pitanje vulnerabilnih skupina je pitanje jednakosti a SDP ga tek načelno postavlja bez iskrenog borbe za sve marginalizirane. To su kalkulantska nepristajanja na stvarni dinamični konflikt sa etnopolitikom i etnoekonomijom. Izostanak autentičnog ideološkog sukoba glavni je razlog hendikepa lijevih politika.

Dok se etnokapitalisti međusobno razumiju u okviru dogovorene politike neprijateljstva njihovih političkih sponzora, i dok su iznimno mobilni u proizvodnji tri etničke stvarnosti, radnici diljem BiH nemaju svog političkog subjekta koji će ih transentitetski i interesno povezati s ciljem smanjenja nejednakosti i stvaranja uvjeta za bolji položaj radništva. Avangarda možda smatra da je samorazumljivo kako takvo nešto nije moguće.

Pa čemu onda avangarda?